

A Temesvári Bánát Múzeum történelmi textíliáinak konzerválási állapota

M-Kiss Hédy

A Temesvári Bánát Múzeumban őrzött történelmi textíliák tetemes részét a zászlók teszik ki. A Hunyadi kastély, ahol ma a Temesvári Bánát Múzeum székel, Temesvár egyik legrégebb, középkori épülete. Károly Róbert építette e helyen az első kővárat 1307–1315 között, olasz mesterek közreműködésével. Az 1315–1323-as időszakban ide helyezte a birodalom fővárosát, amelyet utána Visegrádra költöztetett. 1404-ben Filippo Scolari, Temes vármegye főispánja, tatározta az épületet, és 1426-ig ő is ide költözteti székhelyét. 1441–1446 között Hunyadi János, Temes vármegye főispánja, a temesvári erődítmény rendbehozatalán fáradozott. 1443-ban egy földrengés romba döntötte a várat. 1443–1447 között Hunyadi kincstári pénzen újra építtette a kastélyt, amely máig megőrizte a nevét. 1552-ben az épület a törökök kezére került, akik a katonaság főhadiszállásának használták, egészen 1716-ig, amikor az osztrák csapatok Savoya Jenő herceg vezetésével visszafoglalták a Temesi Bánságot és egyben Temesvár várát is. Akkoriban a kastély földszintjén a nehéztüzérségi felszerelések kaptak helyet, az első és második emeleten pedig a személyzet lakott. 1849. július 7-én, a magyar forradalmi csapatok bombáztatása alkalmából egy közeli löporraktár felrobbant és romba döntötte a kastély északi szárnyát. Ezt a későbbiekben, 1854–1856 között, az akkori korstílus jegyében az osztrákok újra építették. Az első világháború végéig osztrák-magyar laktanyaként szolgált. 1919–1947 között „Bánsági Laktanya” néven itt állomásozott a román hadsereg 6. nehéztüzérségi ezrede. 1952-től a Bánát Múzeum székhelyeként szolgál. A kezdeti időszakban itt voltak a történelmi, régészeti, természettudományi, néprajzi valamint a szépművészeti gyűjtemények. Ma az első három szakosztály gyűjteményei és kiállításai találhatóak az épületben.

A múzeum keretében fontos tevékenységet fejt ki a Restarátori-Konzerválási Laboratórium, amely 1975-ben alakult az országos hálózat keretében. A textil részlegen kilenc munkatárs dolgozott ez idáig, akik közül öt képzőművész, három középiskolai, egy pedig textilmérnöki képesítésű volt. Jelenleg szerző az egyedüli restaurátor, a jól felszerelt laboratórium pedig, 1997 óta, a többszöri költöztetés miatt gyakorlatilag megszűnt.

A 35 éves tevékenység alatt a textilrestaurátorok összesen 364 néprajzi textiltárgyat, 196 régészeti börtárgyat, 122 történelmi textíliát, 32 díszítőművészeti tárgyat és 9 szertartásrendi textíliát restauráltak és konzerváltak. Sajnálatos módon, a munkák leadása után, a textil-

tárgyakra vonatkozó konzerválási, kezelési, kiállítási és egyéb megőrzési javaslatokat és előírásokat a kollégák nem tartották be, ezért idővel ezek a tárgyak kisebb-nagyobb károsodásokat szenvedtek.

A Temesvári Bánát Múzeum történelmi textíliáit a Történelmi szakosztály emlékirat gyűjteményében találjuk. Összetételüket illetően többségükben zászlók, lobogók, jelzászlók, de vannak itt ferpárok, címerek és szalagok, amelyeknek a zászlói hiányoznak. A gyűjteményben 20 modernkori történelmi zászlót, 6 céhlászlót, 13 társulati és polgári egyesületi zászlót, 5 ferpárt és címet, 23 szalagot és 10 jelenkori történelmi zászlót őriznek.

Annak ellenére, hogy hajdan a múzeum textiltárgyai között a zászlók kiváltságos helyet foglaltak el, ma már azt tapasztaljuk, hogy az ezen egyedi tárgyak iránti érdeklődés csökkent.

Amikor szerző 2007-ben a történelmi textíliák általános felmérésébe s ezen belül konzerválási állaguk tanulmányozásába kezdett, azt tapasztalta, hogy nincsenek megfelelő raktárhelyiségben, nem az előírásnak megfelelő módon vannak tárolva, gyűjteményként kezelve és nincsenek egy helyen.

Arra is volt példa, hogy a rudat, a zászlólapot és a szalagot más-más helyen raktározta, mindegyiknek más volt, vagy nem is volt leltári száma. Nemcsak a raktárhelyiség volt piszkos, poros, hanem a tárgyakon is vastagon állt az évtizedes por, ami azt jelezte, hogy jó ideje egyáltalán senki sem mozgatta meg őket. Egyik tárgy sem volt becsomagolva, huzattal ellátva, letakarva vagy fénytől óvva. A tartó állványok sem voltak megfelelők, minden zászlót helytelenül, a rúdja feltekerve tároltak (1. kép), még azokat is, amelyek festménnyel rendelkeznek. Egy szóval, hosszú időn át, nagyon gyűrött állapotban voltak tárolva. Sőt, térszűke miatt, egyes történelmi textíliákra más, nehéz tárgyakat helyeztek. A szalagok pedig összegyűrve egy nylon zacskóban voltak.

A raktárakban a hőmérséklet és a relatív páratartalom ingadozott, műszerek hiányában mérések nem történtek, a műtárgykörnyezet mindennemű ellenőrzése elmaradt. A nyilvántartás is hézagos volt, a legtöbb adat az első világháború előtti regiszterekből került elő, ami nem felelt meg a felméréskor fennállt helyzetnek.

A 30 évvel ezelőtti, a restaurálás alkalmából készített konzerválási dokumentációs lapokból kiderült, hogy már akkor is voltak súlyos rongálások nyomait viselő zászlók. Ezek száma sajnos a mai napig nőtt. Mindez,

1. kép.
Rúdján tárolt,
szakadt zászló.

2. kép. Kopott, szakadt, hiányos zászló részlete.

3. kép. Szakadozott, hiányos, szétzilált textilű zászló részlete.

5. kép. A lepattogzott festékréteg miatt értelmezhetetlenné vált kép.

4. kép. Tipikus hasadás, a gyűrődések mentén lekopott a festékréteg.

a fizikai, kémiai, biológiai tényezők rombolása mellett az emberi bánásmódot minősíti.

A zászlók szerves alapanyagokból készültek és ezekhez járulnak még a festett részek, fémszálas hímzések, rátétek, díszítő anyagok, formák, fémszőgek stb., ezért komplex kiképzésükből fakadóan, sokkal érzékenyebbek a környezeti tényezők változásaira, mint más műtárgyak. A történelmi textíliák hosszútávon való megőrzését biztosító megfelelő és korszerű műtárgykörnyezet megteremtése nagyrészt csak az emberi akarattól és jóindulattól függ. Ennek hiányában viszont a gyűjtemények, múzeumi tárgyak megőrzése sok kívánni valót hagy maga után.

A Temesvári Bánát Múzeum történelmi textíliáit ért károsodások több csoportba sorolhatók. Szinte mindegyiknél fennáll az elszíneződés, ami a színezékek illetve

6. kép. Száraz, poros és kopott, de erős textilanyagú zászlószalagon megőrződött Temesvár Szabad Királyi Város hímezett címere.

pigmentek oxidációja révén jön létre a napfény hatására. Vonatkozik ez úgy a textilanyagokra, mint az azokat díszítő festményekre, valamint a rudakra is.

Ugyancsak általános volt a porosodás és gyűrődés, ami a használatból és a nem megfelelő raktári kezeléssel adódott. A gyűrődések pedig szinte maguk után vonzzák a hajszálrepedéseket, szakadásokat és hasadásokat. A használat kopásokat, horzsolásokat és általában az alapanyag meggyengülését, valamint szinte teljes vagy darabokban való pótolhatatlan anyagvesztést eredményezett (2–3. kép).

A festett zászlókon a festmények többsége megfelelő alapozás nélkül egyenesen a zászóalpra készült. Általában sem a festék sem az alapanyag nem volt jó minőségű, ezért a festékréteg gyakorta megrepedezett, lepattogzott és elveszett a kép sajátos, eredeti üzenete (4–5. kép).

Ugyanez történt a betétes zászlók esetében, ahol a festett betét eltávolítható, és sok esetben a textilbetét mindkét oldalán festmény volt. Ilyenkor az állandó mozgásnak kitett, alapozás nélküli festékréteg hamarabb lekopik, megreped.

A zászlók károsodási aránya a tárolási körülményeken túl a koruktól, összetevő anyagaiktól, formájuktól, készítés-technikájuktól függ (6. kép). A korai zászlók például háromszögűek, egylaposak, kétoldalasak, hernyóselyem anyagból vannak, festett díszítéssel és felirattal ellátottak. Ha a festés a selyem anyagra került, a károsodás gyorsabb volt, annál is inkább mivel a hernyóselyem a fény hatására hamarabb tönkremegy (7. kép).

A kétlapos, kétoldalas zászlók, általában téglalap vagy négyzet alakúak, bélelték és hímeztek. Ezeknek a fizikai megtartása jobb, de nagyban függ a zászlólap anyagától. A selyem, a brokát, a damaszt és a bársony ellenálló képessége ugyanis különböző. A hímezés miatt viszont az alapanyag hamarabb elkophat, főleg ha

7. kép. Selyemzászló maradvány.

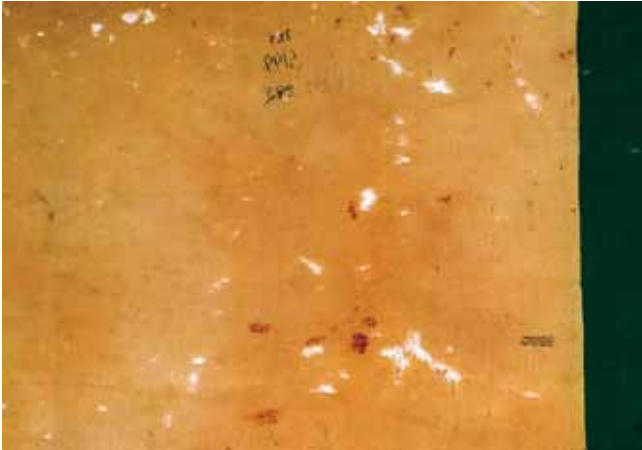

8. kép. Nagy önsúlyától szétszakadt zászló részlete.

9. kép. Nagy önsúlyától szétszakadt zászló részlete.

a hímezés magasított és a hímezőcéna fémszálas, mivel mindkettő növeli a zászlók súlyát. Minél súlyosabb egy zászló, annál hamarabb szakad szét (8–9. kép). A nagyméretű tárgyakra vonatkozóan megállapíthatjuk, hogy az összetevő anyagaik aránya általában nincs egyensúlyban, jellemző rájuk az összeegyeztethetlenség, mely feszültségeket szül.

10. kép. Anyagkopás, foltok, biológiai kártevők nyomai.

11. kép. Anyagkopás, foltok, biológiai kártevők nyomai.

A zászlólapokon különböző foltok is találhatóak. Ezek adódhattak más tárgy mellett való raktározástól, ilyenek például az átvett színes festékfoltok, a véletlen „balesetek” (tinta kiömlés, élelmiszer folt, gyertya lefolyás, apró égések, stb.) és a nedvesség okozta festék átszivárgások, amelyek a sok ideig szabadban függő zászlók esetében gyakoriak. A fémszálak, a zászlórúd szögek, a zászlólap rögzítő szögei, a fémszálás rojtok és bojtok, mind-mind vas-, esetenként rézkorróziós nyomot hagytak a textíliákon.

A zászlók fém részei általában valamilyen másik fémmel bevontak, leggyakrabban aranyat utánozó sárgarézrel, csak a legkritább esetekben használtak nemes fémeket. Ezek a textilrészekhez viszonyítva időállóbbak és kevésbé rongálódnak.

A biológiai tényezők közül a leggyakoribbak voltak a porból származó baktériumok, amelyek kiszáritották a textíliákat, ezért azok elveszítették természetes rugalmasságukat. A penészgombák megtelepedése az általuk termelt nedvesség miatt foltokat eredményezett, valamint felélték a textíliák szerves anyagait. Úgy a textilt, mint a festményeket megtámadták. A molyok, főleg a gyapjú valamint a gyapot alapanyagú szöveteket károsították (10–11. kép), míg a kopogóbogarak a zászlórudakat, de a rudat bevonó textilen is átrágták magukat. Esetünkben viszonylag kevés károsodott faanyagot találtunk.

Összességében megállapítható, hogy a Temesvári Bánát Múzeumban őrzött történelmi textíliák megfelelő műtárgykörnyezetének kialakításához szükséges lenne egy e célra berendezett raktárhelyiség, megfelelő bútorzattal, ahol a zászlók, ezen nagy méretű textiltárgyak, kiterítve lehetnének elhelyezve, a rudak tározón, a zászlócsúcs hegyek pedig külön dobozokban. A páratartalmat és a hőmérsékletet, ilyen régi, nem múzeumi célra épített épületben, akárcsak az újakban, műszerekkel szükséges szabályozni. Több textilrestaurátor közreműködésével, megfelelő laboratóriumi felszereltség mellett pedig folytathatódnának a restaurálási és konzerválási munkák.

Csak így érvényesülne igazán a múzeumi alapon dolgozat, miszerint a tárgyakat lehetőleg gyűjtemények formájában, sajátos konzerválási közegben kell megőrizni, lehetőleg minél hosszabb ideig. Csak így teljesebben ki a zászlók korokat átívelő, egyedi és egyben összetett üzenete.

IRODALOM

- MÁTÉFY Györok: Zászlók, konzerválásuk és restaurálásuk. In: Isis, Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek 1. Szerk. Kovács P. Haáz Rezső Alapítvány, Székelyudvarhely, 2001. pp. 59–66.
- KISS Hédy: A Székely Nemzeti Múzeumban őrzött zászlók állapotfelmérése. In: Isis, Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek 6. Szerk. Kovács P. Haáz Rezső Alapítvány, Székelyudvarhely, 2007. pp. 63–71, 79–81, 90–91.
- M-KISS, Hedy: Activitatea sectorului textile din cadrul Laboratorului Zonal de Conservare-restaurare, Muzeul Banatului Timișoara (1975–2007). In: Memoria Satului Românesc, Vol. IX. Ed. Solness, Timișoara, 2008. pp. 143–154, 173,
- M-KISS Hédy: A Kézdivásárhelyi Céhtörténeti Múzeum zászlógyűjteménye 2005-ben. In: Isis, Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek 7. Szerk. Kovács P. Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely, 2008. pp. 63–77, 124–135, 146–148.
- M-KISS Hédy: A kézdivásárhelyi Céhtörténeti Múzeum Zászlógyűjteménye. Székely Nemzeti Múzeum, Ed. Cova, Sepsiszentgyörgy, 2008.
- M-KISS, Hedy: Textile istorice din colecția Muzeului Banatului Timișoara secolele XVIII-XX. Ed. Brumar, Timișoara, 2009.
- M-KISS, Hedy: Restaurarea și conservarea patrimoniului mobil textil. Ed. Eurostampa, Timișoara (nyomás alatt)

Dr. M-Kiss Hédy

Textilrestaurátor, képzőművész

Temesvári Bánát Múzeum

Tel.: +40-72-031-1758

E-mail: andraskiss2000@yahoo.co.uk